

## **«М'ЯКА СИЛА» ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ**

*Стаття присвячена дослідженню поняття «м'якої сили» як одного з інструментів, що застосовують держави у своїй зовнішній політиці. Основну увагу в статті приділено узагальненню теоретичних підходів до визначення поняття «м'якої сили», а також аналізу її основних інструментів. Розглядаються чинники, які спонукають різні держави світу до пошуку нових інструментів та механізмів реалізації їхніх зовнішньополітичних інтересів. Окрема увага зосереджена на таких факторах, як процес глобалізації та розвиток новітніх інформаційних технологій, що відіграють неабияку роль у формуванні сучасного контексту реалізації «м'якої сили» та виводять його на кардинально новий рівень. Крім того, розглядаються компоненти «м'якої сили», а також її основні інструменти, серед яких публічна та культурна дипломатія; віртуальна дипломатія; освітні програми та програми обміну й стажування; інформаційна політика держави, та ін.*

**Ключові слова:** зовнішня політика; «жорстка сила»; «м'яка сила»; публічна дипломатія; культурна дипломатія.

**Актуальність статті.** Поняття «сили» займає чільне місце в теорії міжнародних відносин. Разом з тим, у науковій думці немає єдиного та загальноприйнятого визначення цього поняття, воно варіюється в залежності від підходів певних шкіл та точок зору окремих дослідників та науковців. У найбільш загальному розумінні, сила – це здатність держави впливати на іншу державу з метою досягнення та реалізації власних інтересів. Втім, протягом тривалого часу сила держави традиційно асоціювалася переважно з її військовою могутністю, економічним потенціалом та іншими ресурсами.

Ще донедавна мало не головним інструментом зовнішньої політики вважалась жорстка сила (hard power). «Жорстка сила» – це політика примусу, яка спирається на загрозу застосування та (або) використання військової сили проти цієї країни. До ресурсів «жорсткої сили» часто відносять територію, природні ресурси, населення, економічну та військову могутність, політичну стабільність, тощо [14, с. 3]. Методи «жорсткої сили» спираються ж на збройне насильство (збройне втручання); економічний тиск; шантаж: військовий, політичний, енергетичний, сировинний, продовольчий, тощо; підкуп національної політичної еліти [7, с. 30].

Однак у глобалізованому світі в умовах загального взаємозв'язку і взаємозалежності неефективним стає використання старих інструментів політики, в тому числі застосування чи погроза застосування військової сили, що має більше негативних побічних дій, ніж можливої вигоди в майбутньому. У будь-якому випадку це загрожує серйозними втратами репутації, що як наслідок, може відобразитися на матеріальному капіталі країни [7, с. 27].

Крім того, зміни, що відбувалися в міжнародному середовищі у зв'язку з розпадом біполярної системи на початку 90-х років, спонукали світових лідерів до пошуку та впровадження якісно нових механізмів та інструментів зовнішньої політики для досягнення стратегічних цілей та реалізації національних інтересів. У сучасних умовах не менш важливим фактором впливу, ніж військова міць і володіння ядерною зброєю та економічний успіх, стає ідеологічна та культурна привабливість країни. У зв'язку з цим, засоби впливу держави на міжнародні процеси у постбіполярній системі почали помітно розширюватися, а роль більш гнучких факторів зростати.

Вивченню теоретичних аспектів «м'якої сили», її інструментарію, а також її практичного застосування в зовнішній політиці держав присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних науковців: З. Бжезинського, С. Гуцала, А. Гукасова, Д. Галларотті, Ч. Дейта, А. Іванова, О. Коппель, М. Капітоненка, Ю. Константинової, Є. Кочневої, Л. Козлова, Д. Курлянчика, О. Левченка, О. Леонової, Я. Лексютиної, А. Манжолі, С. Мішиної, В. Неллеса, Д. Ная, Н. Піпченко, К. Підберезного, О. Сидорова, Т. Стародуб, В. Цимбалістого, В. Ціватого, А. Цветкової, К. Шинкарук, Г. Філімонова, та інших.

**Метою статті** є узагальнення теоретичних підходів до визначення поняття «м'яка сила» та її інструментів.

Сам термін «м'яка сила» (soft power) у науковий обіг був введений американським політологом, професором Гарвардського університету, колишнім заступником міністра оборони США з питань міжнародної безпеки Джозефом С. Наєм-молодшим.

Хоча робота над концепцією «м'якої сили» велася ще з восьмидесятих років, вперше науково вона була

сформульована в роботі Дж. Ная «Покликання до лідерства: динамічна природа американської сили» (1990 р.) [14]. Зазначена робота стала відповіддю на виклики, що постали перед зовнішньою політикою США внаслідок завершення холодної війни та необхідності забезпечення Сполученими Штатами легітимності свого статусу єдиної наддержави. Однієї лише військової та економічної могутності США для цього було замало через настороженість і почуття небезпеки, які викликала модель однополярного світу в переважній більшості країн. Тому йшлося про здатність США зберегти свій міжнародний авторитет.

У своїй пізнішій роботі «М'яка сила: шляхи досягнення успіху у світовій політиці» він систематизує уявлення про «м'яку силу», розглядаючи її як здатність держави чи уряду досягти своїх цілей завдяки власній привабливості [13, с. 2].

Аргументуючи те, що метою будь-якого впливу є спонукання опонента до бажаної дії, Дж. Най розглядає три шляхи досягнення цієї мети: залякування «батоном», підкуп «пряником», або ж навернення опонентів до власних ідеалів і цінностей, аби вони за власним бажанням діяли так, як це було б вигідно суб'єкту впливу. Причому, на відміну від багатьох інших, Дж. Най відносить м'який «пряник» економічної вигоди до таких найжорсткіших типів впливу, як і «батіг» військового тиску [13, с. 5].

Отже, за Дж. Наєм, «м'яка сила» (або «м'який» вплив, влада) – це здатність досягати бажаного шляхом приваблення та переконання інших до засвоєння ваших цілей. Вона відрізняється від жорсткої сили, здатності використовувати «батіг і пряник» економічних та військових важелів тиску, щоб примусити інших виконувати вашу волю. Обидва види сили є важливими, однак привабити набагато дешевше, ніж примусити [13, с. 7].

Іншими словами, використання «м'якої сили» дозволяє державі створювати таке сприятливе міжнародне оточення, в якому держава – носій цієї сили зможе реалізовувати власні інтереси, не вдаючись до прямого, жорсткого силового впливу або до погроз.

Методами впливу «м'якої сили» є добровільна участь іншої країни в основних заходах зовнішньої політики держави – об'єкту впливу, в його геополітичних проєктах, прийняття спільних цілей та ілюзія досягнення загального результату, інтенсивні комунікативні потоки.

«М'яка сила» як явище проявлялася у різних формах ще від часів стародавніх цивілізацій. Вже у міжнародних системах Стародавнього світу встановлення гегемонії, хоча б і обмеженої географічно й функціонально, супроводжувалося поширенням цінностей, релігії, звичаїв потенційного гегемона [9, с. 11]. Поширення християнства, буддизму, мусульманства та інших релігій можна також розглядати у контексті застосування «м'якої сили».

Елементи «м'якої сили» використовував і Олександр Македонський, набуваючи, таким чином, легітимності на захоплених територіях. Його експеримент із «цивілізаційним змішуванням» еллінів та персів також можна оцінювати як спробу «змусити інших бажати того самого», чого бажав і він. Військові по-

ходи й поширення власної ідеології йшли поруч із часів створення перших імперій у Східному Середземномор'ї X ст. до н. е., досягнувши кульмінації у політичній практиці Римської імперії, особливо на пізніх етапах її існування, коли дефіцит військової переваги компенсували спробами використати нову ідеологічну систему – християнство – в інтересах супердержави. У Середньовіччі така практика збереглася, надто у політиці Візантії, пізнього Арабського халіфату та, особливо, – Папського престолу. Чим ближче до наших часів, тим, в цілому, більш витонченими та комплексними ставали спроби спиратися на «м'які» силові ресурси. XIX століття – епоха націоналізму в Європі, та XX століття – століття боротьби ідеологій – засвідчили те, що, власне, без ціннісної, часом месіанської складової стати великою держава вже не може [3, с. 20–21].

На початку п'ятдесятих років відомий представник реалістської школи теорії міжнародних відносин Г. Моргентау стверджував, що «боротьба за владу на міжнародній арені ведеться сьогодні не тільки за військову перевагу і політичне домінування, але й, в певному розумінні, за розум людей» [12, с. 154].

Разом з тим, можна стверджувати, що саме процеси глобалізації та розвиток новітніх інформаційних технологій зіграли ключову роль у формуванні сучасного контексту реалізації «м'якої сили» та вивели його на кардинально новий рівень. Саме розвиток інформаційних технологій, який зробив процес комунікації дешевшим, доступнішим та простішим, надав таких великих можливостей «м'яким» формам впливу.

На думку Дж. Ная, боротьба за «серце й розум» людей у глобальну інформаційну добу стає актуальною, як ніколи. «М'яка сила» постає з привабливості культури, політичних ідеалів і державної політики країни. Коли політика країни визнається легітимною, тоді й зміцнюється її здатність до м'якого впливу.

Дж. Най виділяє три основні компоненти, з яких формується «м'яка сила» держави: – культура (що здатна викликати інтерес та зацікавленість в очах інших); – політична ідеологія (цінності держави є привабливими як всередині країни, так і за її межами); зовнішня політика (дії даної держави є легітимними та користуються моральним авторитетом серед інших держав) [13, с. 11].

Американський дослідник Джуліо М. Галларотті вважає, що «м'яка сила» складається з двох компонентів – це міжнародні джерела, до яких він включає зовнішню політику, дотримання принципів та норм міжнародного права, дотримання зобов'язань за міжнародними договорами, тощо, а також внутрішні джерела, тобто внутрішню політику, культуру та дотримання законів всередині країни. Всі вони сприяють створенню позитивного іміджу країни, який приваблює та залучає інші країни, що в свою чергу посилює вплив такої держави в світовій політиці [11].

Не дивлячись на велику кількість досліджень «м'якої сили», наразі не існує чіткої класифікації її інструментів. Деякі країни, зокрема Китай, активно використовують фінансово-економічну допомогу іншим країнам у якості інструменту «м'якої сили», хоча Дж. Най такого виду інструмент відносив до

поняття «підкупу пряником», і аж ніяк не до «м'якої сили» держави.

У зв'язку з цим, дослідивши та узагальнивши різні підходи науковців, можна виділити наступні інструменти, що використовуються для просування «м'якої сили». Це фінансово-економічна допомога країнам; інвестування в інші країни; гуманітарна допомога та допомога у кризових ситуаціях; публічна та культурна дипломатія; віртуальна дипломатія; освітні програми та програми обміну й стажування; інформаційна політика держави, та ін.

Український науковець В. Цимбалістий зазначає, що «м'яка сила» включає цілий комплекс інструментів взаємозалежності – динамізм економіки, соціальну згуртованість суспільства, його орієнтованість на сприйняття нової інформації, включення в систему міжнародних комунікацій, універсальність і привабливість культурних та ідеологічних цінностей певного суспільства і професіоналізм дипломатів [10, с. 219].

До вищенаведеного переліку також можна додати туризм, лояльну міграційну політику, роботу з національними діаспорами, організацію масштабних спортивних змагань та бізнесових заходів, просування національних торгових марок та брендів, досягнень науки й техніки та багато іншого.

Окремої уваги заслуговують такі інструменти «м'якої сили» як публічна та культурна дипломатія, а також медіа або віртуальна дипломатія.

Одним із найбільш ефективних інструментів нарощування потенціалу «м'якої сили» Джозеф Най визначає саме публічну дипломатію. Метою публічної дипломатії, перш за все, є просування національних інтересів держави та забезпечення її національної безпеки шляхом вивчення урядами країн іноземної громадської думки, інформування зовнішньої аудиторії про власну політику та впливу на тих, хто дану думку формує [1].

Глобалізація культури й засобів масової комунікації стимулює національні уряди до використання також культурних інструментів у міжнародному спілкуванні. За словами Ю. Константинової, використання «м'якої сили» у сфері культурної дипломатії трактується як здатність впливати на міжнародні події за допомогою іміджу країни та репутації, як своєрідний механізм компенсації малим державам нестачі «жорсткої сили» [5].

У зв'язку з цим, культурна дипломатія може достатньо ефективно доповнювати міжнародну стратегію уряду. Культурна дипломатія – це складова зовнішньої політики держави і водночас інструмент «м'якого впливу» для забезпечення національно-культурних інтересів на міжнародній арені [8, с. 126].

Ефективна культурна дипломатія неможлива без певної кількості і якості культурного матеріалу, яким вона оперує. Ключові елементи сучасної культурної дипломатії включають в себе популярну художню культуру, вищу освіту, науку, спорт, туризм, журналістику. Основними ресурсами у виробництві культурного матеріалу володіють США, де знаходяться найбільші кіностудії, телестудії, музичні компанії, найпрестижніші університети, передові наукові інститути, спортивні академії і т. д. Другий ешелон виробни-

цтва сучасної культури становить Європа. Країни, що розвиваються спроможні лідувати в окремих сегментах світової культури, якщо цьому сприяють природні або історичні умови. Наприклад, індійський Боллівуд щорічно виробляє величезну кількість специфічних кінофільмів, вельми популярних у східних країнах, а Єгипет приваблює мільйони туристів пам'ятками стародавньої архітектури та морськими курортами [4, с. 11].

Отже, якщо публічна дипломатія виступає інструментом «м'якої сили», то культурну дипломатію можна вважати однією з форм публічної дипломатії, її похідною складовою.

У зв'язку з глобалізаційними процесами, що спричинили бурхливий розвиток інформаційних технологій та засобів масової комунікації, можна виділити ще один інструмент «м'якої сили» – віртуальну дипломатію. Сутність «віртуальної дипломатії» полягає у використанні методів, технологій та інструментів «м'якого» ідеологічного впливу на світову громадськість шляхом ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій для реалізації цілей та стратегій держави.

Саме тому, враховуючи тенденції розвитку інформаційного простору, провідні держави світу наразі приділяють значну увагу створенню та функціонуванню соціальних мереж, а також представлення там як сторінок органів влади, так і сторінок окремих політиків та державних діячів.

Варто зазначити, що сучасні інформаційні технології не лише призвели до трансформації культурно-політичного та ідеологічного розвитку держав на міжнародному та внутрішньополітичному рівнях, безпрецедентного зростання ступеня відкритості дипломатично-інформаційних джерел, але й також до істотного розширення сфери діяльності транснаціональних акторів міжнародних відносин (міжурядових та міжнародних неурядових організацій, транснаціональних корпорацій, засобів масової інформації та комунікації, тощо) та виходу цієї діяльності у виміри світового та національного віртуально-інформаційного простору.

Отже, привабливість джерела «м'якої сили» викликає захоплення та бажання слідувати за ним, що в свою чергу породжує лояльність та поступливість, а також готовність поділяти бажання та волевиявлення того, хто поширює «м'яку силу». В результаті ефективного використання інструментів «м'якої сили», виникає ілюзія взаємного інтересу, довіри, поваги, взаєморозуміння і таким чином, створюються можливості впливу даної держави на конкретні країни-об'єкти впливу.

«М'яка сила» наразі є важливим елементом у зовнішній політиці багатьох держав світу – США, Китаю, країн Європейського Союзу, Канади, Росії, Японії. Звичайно ж, кожна країна характеризується своїми національними підходами до реалізації цього елементу та використовує різний інструментарій «м'якої сили» з огляду на політичні та економічні умови, а також на соціокультурні особливості.

На думку ж російського автора О. Леонової, «м'яка сила» дає можливість приховано впливати на

міжнародні процеси навіть тим країнам, які мають обмежений набір традиційних ресурсів впливу, наприклад, не є членами Ради Безпеки ООН, не володіють ядерною зброєю або перебувають на географічній периферії.

Як приклад застосування «м'якої сили», в якості пріоритетного елементу зовнішньої політики, можна привести Японію – країну, що на законодавчому рівні відмовилася від застосування військової сили у вирішенні міжнародних спорів та вкрай рідко вдається до економічних методів примусу (санкцій). Японія доволі природно робить акцент на традиційну та сучасну культуру, розвиток новітніх технологій, сучасну освіту й науку та допомогу країнам, що розвиваються. Важливим інструментом «м'якої сили» країни є публічна та культурна дипломатія, яким останнім часом керівництво країни приділяє значну увагу [6, с. 138].

Канада ж, з метою формування позитивного іміджу країни, зробила ставку на внутрішньодержавну політику мультикультуралізму, тобто повагу та збереження культурної спадщини емігрантів та етнічного багатоманіття канадського суспільства; на мультилатералізм – участь держави в якомога більшій кількості міжнародних організацій, а також на багатосторонню дипломатію [2].

Отже, реалії ХХІ століття змушують акторів міжнародних відносин шукати нові методи та шляхи досягнення власних зовнішньополітичних цілей. Використання раніше популярних інструментів «жорсткої сили» відходить у минуле, поступаючись місцем більш гнучким.

Поняття «м'яка сила» було вперше сформульоване американським науковцем Джозефом Наєм, на почат-

ку 90-х років минулого століття. Виникнувши як важливий концепт школи американського політичного лібералізму, концепція «м'якої сили» здійснювала істотний вплив на формування зовнішньої політики США в багатьох регіонах світу.

Можна сказати, що на сьогоднішній день ті країни, які мають високий ступінь реалізації загальнозначущих демократичних цінностей, а також високий рівень економічного розвитку, мають більшу привабливість для інших держав і народів, які прагнуть досягти подібного рівня добробуту. Таким державам як, наприклад, США чи країнам Європейського Союзу легше використовувати «м'яку силу» для залучення союзників і партнерів, створення сприятливих альянсів; їх авторитет підкріплюється лідируючим положенням в ключових міжнародних організаціях.

Інструменти «м'якої сили» такі, як міжнародне співробітництво у певних сферах, надання безвідплатної допомоги іншим країнам, участь у постконфліктному (посткризовому) відновленні на території інших країн, публічна та культурна дипломатія, тощо, для впливу на інші країни та регіони світу найбільш активно використовують такі провідні країни, як: США, Європейський союз, КНР. Кожна з цих країн прагне зацікавити та привабити інших до своєї культури, образу життя, політичних ідеалів та програм, що свою чергу сприятиме реалізації зовнішньополітичних цілей. Тобто гравці, які прагнуть зайняти лідируючі позиції на світовій арені усвідомлюють перспективність інструментів «м'якої сили» та дедалі активніше використовують їх як в зовнішній, так і у внутрішній політиці.

#### Список використаних джерел

1. Гуцал С. А. Публічна дипломатія як сучасний пріоритет зовнішньої політики держави / Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.niss.gov.ua/public/File/Str\\_prioritetu/2010\\_3-16.pdf](http://www.niss.gov.ua/public/File/Str_prioritetu/2010_3-16.pdf).
2. Иванов А. Г. Канадский опыт формирования имиджа страны и строительство институтов soft power / А. Г. Иванов // Дискурс Пи. – № 2–3 (15–16). – 2014. – С. 123–128.
3. Капітоненко М. Г. М'яка сила у світовій політиці: теоретичні аспекти / М. Г. Капітоненко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2010. – С. 20 – 21.
4. Козлов Л. Е. Применение культурных инструментов в современной внешнеполитической практике / Л. Е. Козлов // Вестник Челябинского государственного университета. – 2012. – № 12(266). Политические науки. Востоковедение. Вып. 12. – С. 11.
5. Константинова Ю. В. Поняття «культурна дипломатія» в сучасному науковому дискурсі / Ю. В. Константинова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://istfak.org.ua/tendentsii-rozvytku-suchasnoi-systemy-mizhnarodnykh-vidnosyn-ta-svitovoho-politychnoho-protsepu/186-zovnishnia-polityka-derzhav-svitu-v-umovakh-hlobalizatsii/658-ponyattya-kulturna-dyplomatiya-v-suchasnomu-naukovomu-dyskursi>.
6. Кочнева Е. Д. Япония как мировой лидер продвижения soft power / Е. Д. Кочнева // Дискурс Пи. – № 2–3 (15–16). – 2014. – С. 138.
7. Леонова О. Мягкая сила – ресурс внешней политики государства / О. Леонова // Обозреватель. – № 4. – 2013. – С. 30.
8. Луценко А. В. Теоретичні засади стратегії «м'якої сили» в сучасних міжнародних відносинах / А. В. Луценко // Дослідження світової політики : 36. наук. праць. Вип. 45. – К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2008. – С. 126.
9. Манжола В. А., Коппель О. А., Капітоненко М. Г та ін. Системи міжнародних відносин : навчальний посібник. – Київ : ВПЦ Київський університет, 2007. – С. 11.
10. Цимбалістий В. Ф. Теорія міжнародних відносин : Навчальний посібник. / В. Ф. Цимбалістий. – Ч. I, Львів, 2005. – С. 219
11. Gallarotti, Giulio M. Soft Power: What it is, why it's important, and the conditions under which it can be effectively used. / Division II Faculty Publications, Paper 57. – 2011. – P. 20–25. Mode of access : <http://wescholar.wesleyan.edu/div2facpubs/57>.
12. Morgenthau H. J. Politics among nations. The struggle for power and peace. New York : Alfred-A-Knopf. – 1978. – P. 154.
13. Nye J. S. Soft power: The means to success in world politics/ Joseph Nye. – New York : Public Affairs. – 2004. – P. 2.
14. Nye, J. S. Bound to lead: the changing nature of American power. New York. – 1990.

*Ю. Ю. Святковская,*  
аспирант, Дипломатическая академия Украины при МИД Украины, г. Киев, Украина

#### «МЯГКАЯ СИЛА» КАК ИНСТРУМЕНТ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА

Статья посвящена исследованию понятия «мягкой силы» как одного из инструментов, применяемых государствами в своей внешней политике. Основное внимание в статье уделено обобщению теоретических подходов к определению понятия «мягкой силы», а также анализа ее основных инструментов. Рассматриваются факторы, побуждающие различные государства мира к поиску новых инструментов и механизмов реализации их внешнеполитических интересов. Особое внимание сосредоточено на таких факторах, как процесс глобализации и развитие новейших информационных технологий, которые играют значительную роль в формировании современного контекста реализации «мягкой силы» и выводят её на кардинально новый уровень. Кроме того, рассматриваются компоненты «мягкой силы», а также ее основные инструменты, среди которых публичная и культурная дипломатия; виртуальная дипломатия; образовательные программы и программы обмена и стажировки; информационная политика государства и др.

**Ключевые слова:** внешняя политика; «жесткая сила»; «мягкая сила»; публичная дипломатия; культурная дипломатия.

*J. Svyatkovska,*  
PhD student, Diplomatic Academy of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

#### «SOFT POWER» AS A TOOL OF FOREIGN POLICY OF THE STATE

Nowadays the concept of power is central to the international relations and understanding of this term has become a major part of the academic discourse. The meaning of the term «power» traditionally connects with «hard power» which means military or economic power used by the state to influence or control other states or political groups. In modern conditions occurred some factors that prompt different countries to search for new instruments and mechanisms for realizing their foreign policy interests. Special attention is focused on such factors as the process of globalization and the development of new information technologies which play an important role in shaping and implementation of «soft power» concept. The main idea of this article is to generalize the theoretical approaches to the definition of the «soft power» as well as to analyze the main tools of this concept. Although the ideas of Joseph Nye – representative of neo-liberal school who coined the term «soft power» are shown. According to Nye «soft power» is the ability to attract, so as to make others to do what one wants. In addition, the components of «soft power» are examined, as well as its main tools including public and cultural diplomacy; virtual diplomacy; educational programs and exchange programs; information policy of the state, etc.

**Key words:** foreign policy; «hard power»; «soft power»; public diplomacy; cultural diplomacy.

**Рецензенти:** *Турчин Я. Б.*, д-р політ. наук, професор,  
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів;  
*Шевчук О. В.*, д-р політ. наук, професор,  
Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв.

© Святковська Ю. Ю., 2017

*Дата надходження статті до редколегії 10.03.17*